

Signaler från tid och rum

– om romanskrivande i kosmos

På vår litteraturlista finns en bok som tyvärr aldrig kom upp till diskussion. Den berörde mig eftersom den sammanfattar mina vedermödor under magisteråret. I "Giacometti målar porträtt" hittar jag följande citat:

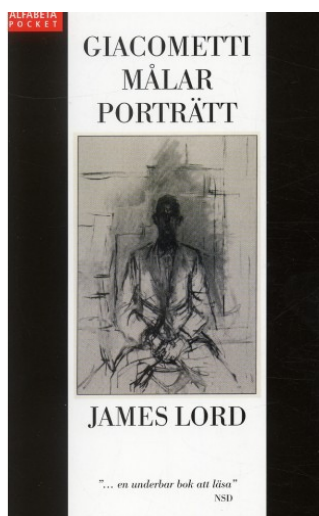
Denna grundläggande motsägelse som uppstått ur den hopplösa oförenligheten mellan idé och förverkligande, är ursprunget till allt konstnärligt skapande --- och den hjälper till att förklara den vända som tycks vara en ofrånkomlig del i den upplevelsen. (sid 48)

Och lite längre fram:

Om bara någon annan kunde måla det jag ser skulle det vara underbart för då kunde jag sluta omedelbart. (sid 58)

Giacometti har kommit överens med sin amerikanske gallerist James Lord att måla hans porträtt. Det blir många sittningar. Under dessa timmar dokumenterar Lord näst intill på ett etnologiskt manér hur Giacomettis arbete växer fram. Den stackars Giacometti svär, suddar ut, betvivlar sin förmåga, är beredd att ge upp, börjar om tills han har ett porträtt någorlunda färdigt. Det är i Giacomettis ögon inte fulländat, men det får duga. Lord måste tillbaka till New York. Han har redan skjutit upp resan flera gånger.

I boken finns de olika versionerna av porträttet; som betraktare har man svårt avgöra skillnaden. Den är till synes hårfin. Så här blev det till slut enligt bokens omslag:

I tidskriften "Vi läser" hittar jag en intervju av Martin Gelin med den amerikanska författaren Marilynne Robinson som säger:

Känner du till kompositören Robert Schumann? Han sa en gång att när man komponerar musik är det som att försöka minnas en sång som ingen har hört förut. Så är det även när man skriver en roman. Det är en sång som ingen har hört. Du måste vara trogen sången.

Med andra ord; man har en bild, en musikslinga, en roman inne i sitt huvud. Det är en idé som vill ut och materialiseras. Men ack så svår den processen är. Vad jag brottas med är både berättelsen, språket och känslan. Det jag svagt hör inne i mitt eget huvud vill liksom inte fästa på papperet. Jag försöker tyda signalerna och omvandla dem till text.

Minnets signaler

Vad jag skriver om utspelar sig på 1960-talet. Jag har egna minnen som jag delvis utnyttjar. Men stämmer mina minnesbilder? Har jag förvrängt dem? På Babel söndagen 1 maj intervjuar Jessica Gedin den franske fysikern Christophe Galfard som talar om döda stjärnor som fortsätter sända signaler. Vi ser dem, men de existerar inte längre. I sin bok "Universum i din hand" utforskar han alltings början, livets mening och mänsklighetens framtid. Vi har ju också under inspirationsföreläsningen med professor Lars Lönnblad från Institutionen för astronomi och fysik förundrats över rymden, galaxerna, universums expansion, ordning och kaos, växelverkan mellan partiklarna, svarta hål och ursoppan. I introduktionen av Lönnblad berättade Therèse Granwald om hur hon lyckades frigöra sitt språk och sin roman inspirerad av Lönnblads föreläsningar. Tanken svindlade men kanske är det så att man måste ut i rymden och vända innan man hittar sin text.

Ett annat minnesprojekt som skär tvärs igenom universum och biologin är fotoutställningen "In the name of us" som Nils Bergendal visade på nya MAX IV-laboratoriet i Lund under våren 2016. I mitt examensarbete våren 2015 refererade jag till olika fotografier och konstutställningar som triggat igång min fantasi. Nu var det åter dags. När Zoologiska museet packades ned inför ombyggnaden till nya LUX dokumenterade Bergendal skeletten och de uppstoppade djuren i sina montrar, nere bland träull i packlårar, vemodigt stirrande med sina konstgjorda ögon på betraktaren. Liv som funnits och som arkiveras, katalogiseras och ställs undan för nästa generationer. Och dessa bilder ställs ut i ett synkrotonljuslaboratorium där man ska försöka ta redan på tillvarons absolut minsta partiklar i en gigantisk accelerator. Universum bågnar! Och mina tankar far ut i vintergatan. Vad är ett liv? Här är författaren själv i konfrontation med uppstoppad leopard höljd i plast på väg in i magasinet:

I Svenska Dagbladet filosoferar Sam Sundberg i en recension av Carlo Rovellis bok "Sju korta lektioner i fysik":

I reda siffror är var och en av oss blott en av sju miljarder människor på jorden. Jorden är blott en liten planet i ett stort solsystem. Solsystemet är blott ett av hundratals miljarder solsystem i galaxen. Galaxen är blott en av hundratals miljarder galaxer i det universum vi kan observera.

Många menar att vi skulle bli galna av ångest om vi på djupet insåg vår obetydlighet i det kosmiska perspektivet. Men jag vet inte det. Rovelli har fått mig att grunna över människans litenhet mer än jag har gjort på länge, och ju mer jag betänker den desto mindre anledning ser jag att frukta det eviga svarta före oss, efter oss, runtomkring oss. Om våra liv är nästan omätbara små glimtar av ljus i mörkret verkar det som vansinne att vi inte firar vår osannolika existens här och nu i varenda gnistrande minut.

Är det så viktigt?

Det är i korsningen mellan minnenas signaler och det okända inom mig som min skapelseprocess pågår. Är det då så viktigt att skriva? Ja, Sundbergs ord ger mig råg i ryggen! Och även Bodil Malmsten i sin bok "Så gör jag. Konsten att skriva":

Jag vet inte om det jag ska skriva är värt besväret.

Det måste bli skrivet det är det enda jag vet.

Jag har mer i huvudet än jag hinner skriva innan jag dör, jag måste välja, jag tar det som kommer först; det ständiga valet från a till ö.

Vad är det då jag vill skriva? Som sagt en roman som utspelar sig på 1960-talet, inte självbiografisk, dock med egna upplevelser som inspiration. Romanens tema är att skilda hur det är att ta steget in i vuxenvärlden i den brytningstid som 1960-talet utgjorde. Gamla sanningar ifrågasätts och en ny medvetenhet om Sverige och omvärlden engagerar den unga generationen. En slags utvecklingsroman som speglar den tidsanda som rådde på 1960-talet och som präglade många av dem som var unga då. Jag var en av dem, men vill ogärna skriva självbiografiskt. Dock använda mig av egna erfarenheter och minnen. Jag valde att skriva utifrån ett tredjepersonsperspektiv, inte jagberättelse eftersom jag lätt skulle kunna förföras in i ett självbiografisk skrivande. Vilket skulle visa sig inte vara så lätt.

Snabbt tempo

Mitt skrivande är bedrägligt. Jag har under årens lopp som journalist tillägnat mig en flyhänthet i skrivandet som ligger mig i fatet och som hindrar den litterära texten att komma fram. Dessutom är jag uppfostrad i att skriva kort och koncist. Detta har medfört att jag lätt hamnar i ett snabbt textflöde som rinner på. Men vad blir det av det? Har jag ro att lyssna in texten, signalerna?

I den tidigare reflektionstext har jag resonerat kring hur det går till när jag skriver. I "Ett steg framåt och två steg bakåt" låter det så här:

"Bara låt det flöda, låt orden komma. Skriv på, skriv på, skriv ut, sätt in i pärm, ställ undan, låt stå ett år och ta fram. Redigera. Det är inte min melodi. Skriv, skriv om, gå tillbaka, lägg till, förbättra. Skriv nytt. Gå tillbaka igen. Peta.

Och så håller det på. Varför? För att dra ned på tempot. Det är som om det sitter i kroppen, jag kan inte lugna ned mig. Snabbt och effektivt rinner raderna fram över skärmen. Jag behöver bromsmedicin! Jag måste lära mig att vila i stunden, i berättelsen, i scenen, låta skeenden dra ut på tiden.

Denna eviga cirkelrörelse bakåt, hur ska jag komma undan den? Jag ver ju inte om det blir bättre. Skulle jag kunna angripa skrivandet på ett annat sätt, hitta en annan metod?

Dra ett djupt andetag, vara stilla, iaktta ett löv som sakta virvlar upp utanför fönstret, bussen som stannar och släpper av passagerare, måsen som seglar mot den gråvita himlen. Vara i stunden, vila i den, känna in den. (---)

Och så går jag tillbaka, fyller i, förbättrar, tvistar till, gestaltar, ändrar i dialogen. Ibland får jag en känsla av att jag står och stampar på samma fläck. Arbetar om och arbetar om. Blir det bättre eller sämre, är jag som målaren som målar sönder sin tavla, där resultatet blir svart när alla färglager

läggs på varandra? (*Precis som Giacometti ... Min anmärkning sedan jag läst boken efter jag skrev denna text.*)

Jag har en loggbok där jag för in tankar. Idéer. Funderingar. Iakttagelser. Då och då går jag tillbaka i dessa sidor för att försöka finna något jag förträngt, missat, tappat bort. De storstilade tankarna som jag nu så mödosamt ska försöka omsätta i en text. Jag har en bild i huvudet, en känsla, men hur ska jag förmedla den? Hur ska den gestaltas? Jag leker med pappersdockor, sätter på dem olika kläder, placerar dem i olika roller, de pratar, men så upptäcker jag att det är inte trovärdigt. Jag skriver om repliker, placerar mina karaktärer i andra rum, låter de gå långsamt istället för att springa, tåga istället för att pladdra på. Ibland dör de för att sedan återuppstå igen.

Under skrivandets gång har jag ofta en tanke som kommer tillbaka – jag skriver så här nu, sedan ska jag fara iväg någonstans, bara jag, mitt manus och min dator och så ska jag börja från början och skriva om alltihop, i en enda lång massa med ett språk som flyter genom hela verket och som ska vara min röst. Det värsta är att jag kommer aldrig iväg. Helt enkelt för att jag inte kommit på vart jag ska åka. Ett välkänt, harmoniskt resmål där jag kan känna mig hemma, hel och inspirerad. Inte tvingad att jaga iväg för att turista, utan helt enkelt för att bara komma till ro för att ta itu med mitt projekt. Aldrig i livet ett ödetorp, skulle bli allt för ångestfyllt i ensamheten. Nej, hellre en plats med tempo, människor runt omkring, ett bra café där man kan ta en kopp kaffe, prata lite med någon. Inte för varmt, inte för kallt, inte för exotiskt. En lagom trivsamt plats som en kuliss i bakgrunden. Jag har häckat på bibliotek och skrivit. Det är billigt. Men jag skulle vilja utmana mig själv att ta mina projekt på nya äventyr, försöka hitta ett nytt sätt att skriva på. Att få vara i lugn och ro, få vara i tanken och förhoppningsvis få ned dessa ord. Inte som detta flackiga, okoncentrerade skrivande. Att få vara här och nu. Fast på ett annat ställe. Att få gå två steg framåt och ett bakåt. Då vinner jag terräng." Slut på citatet!

Skriver om

Vad gjorde jag? Jag började skriva om från början! Så här skriver jag i reflektionstexten "Det dåliga":

"Sommaren 2015 läste jag Majgull Axelssons "Jag heter inte Miriam". Jag fångades av berättelsen om den romska kvinnan som bytte identitet i koncentrationslägret från rom till judinna och sedan levde resten av sitt liv under falsk identitet. Tills hennes barnbarn får henne av avslöja hemligheten. Då har hon levt som respekterad tandläkarfru i en småstad i Sverige, hela tiden rädd att sanningen ska komma fram. Hon vaktar ständigt sin tunga, håller hemligheten hårt inom sig.

Jag blev också fascinerad av Axelssons berättarteknik. Miriam berättas utifrån ett tredjepersonsperspektiv, med en allvetande berättaren som befinner sig under hennes hud och i

hennes tankar. En intern fokalisator. Så nära att man nästan kunde förledas tro att det var en jagberättelse.

Här ett utdrag när huvudpersonen pratar med sitt barnbarn:

"Visste hon att du var rom?"

Miriam slänger en hastig blick på Camilla. Vad tror hon, egentligen? Fast å andra sidan är hon kanske just så naiv som hon verkar. Hon harklar sig lätt:

(---)

Axelssons modell var lockande. Jag vill skriva nära huvudpersonen, nästan vara inne i hennes huvud.

Jag skrev på och presenterade under fyra textmöten ett antal kapitel. Fick både ros och ris. Gick hem och la undan responsen. Instinktivt kände jag att jag inte riktigt ville kännas vid det hela. Det var något som skavde. Lät det ligga till sig.

I början av februari tog jag fram högen och började titta på texten igen, läste igenom responsen. Fjällen föll från ögonen!

Nu har jag ägnat en vecka åt att skriva om. Jag har gjort något som jag sällan gör. Jag öppnade ett tomt dokument och började skriva om, med den gamla texten vid sidan om.

Min gamla text är ljusår från Axelssons text. I min iver att kopiera ett elegant stilistiskt grepp har jag staplat frågor på varandra. Jag låter huvudpersonen ställa den ena frågan efter den andra till sig själv, i ett slags sökande.

– Varför ställer hon så många retoriska frågor? undrade Joakim på ett responsmöte. Mina gruppkompisar analyserade huvudpersonen som oerhört osäker, ständig ifrågasättande sig själv.

– Finns hon i sitt eget liv? undrade någon annan.

Jag hade fastnat i en berättarstil som både var övertydlig och tjatig med massa frågor istället för att gestalta huvudpersonens sökande. Trodde att det jag skrev var bra ...

Nu har jag ändrat tempus, skriver i presens och har rätat ut en förskräcklig massa frågetecken. Istället har jag försökt gestaltat frågorna, utökat dialogen väsentligt. Låtit huvudpersonen samtala med andra än sig själv.

Här är ett exempel från den förra versionen och från den nya. Som inte är den sista ... Huvudpersonen har lockats till ett FNL-möte, men har inte sagt något till sin fästman.

Först skrev jag detta:

Anja hade skyllt på att hon skulle gå ut med en väninna, att hon och Christer inte kunde ses på torsdagskvällen. Men hade hon verkligen låtit övertygande, hade Christer inte märkt att hon var osäker, snubblade lite på orden? Eller såg hon lögnen genom sitt dåliga samvetes glasögon? Varför skulle hon dölja vad hon höll på med? Vad var hon rädd för? De skulle ju leva öppet och

ärligt mot varandra.

Som sedan blev så här:

Anja sa att hon skulle ut med en väninna när Christer frågade om de kunde ses. Hon försökte låta så övertygande som möjligt. Nu är hon på väg. " Slut på citatet!

Och så tog jag mod till mig i Tegnér's anda:

*Så fatta all sanning, så våga all rätt, ô
Och bilda det sköna med glädje!*

Så här blev det

Medan de gamla texterna med sina responser låg till sig skrev jag tre noveller som jag hade med mig till textmötet i mars. Som ett slags andrum, men även för att visa både mig själv och min responsgrupp att jag kunde skriva något annat. Men till sista mötet i april tog jag mod till mig och tog två kapitel – ett gammalt omskriver och ett helt nytt.

Jag hade gjort precis som Goldman säger i sin bok "Writing down the Bones" satt mig ned för att skriva utan några undanflykter eller romantiska drömmar om det vackra huset i Provence som skulle frigöra min skaparådra. Min egen soffa och biblioteket dög gott!

Och något hade hänt. Med mod i barm gick jag från textmötet. Så här skrev Sabina: "Du avslutar textsamtalen med den "bästa" texten jag har läst av dig. Texten är träffsäker och trygg. Absolut inte omständlig eller "tjätig". Denna text är hela tiden ny, fräsch, spännande med bra flyt. Inga inre funderingar som stoppar upp texten utan gestaltande. Bra dialoger – fina bilder."

Även de andras responser gick i samma riktning. Det kändes väldigt bra.

Jag är mig själv närmast som det heter men jag har ändå svårt att sätta fingret på vad det är som har hänt. En teori är att romanen har helt enkelt ändrat karaktär under skrivandets gång och nu kanske funnit den form den ska ha. Min ansats var att plocka fram mina gamla debattböcker från 1960-talet som jag sparar i ett slags nostalgisyfte: Göran Palm, Francis Vestin, Björn Kumm, Régis Debray, Bo Widerberg, Clas Engström, Bo Lindblom, Sara Lidman, Rachel Carson, Hans Palmstierna med flera. Men de förblev olästa.

Förväntansfull gick jag och såg konstutställningen "Ropen skalla – konsten åt alla" på Malmö konstmuseum där man visade verk från de egna magasinerna från 1960- till 1980-talet. Jag gick ganska så oberörd därifrån, mest chockad över att mycket var så fult, överdrivet och groteskt. Som att skrika i megafoner rakt in i örat. De enda bilder som återigen stannade kvar var två lågmälda och tänkvärda verk av Ola Billgren. I programfoldern finns följande citat från honom:

Jag målar de ting som omger mig i min materiella verklighet och i mina drömmar. Jag

skulle önska att fler konstnärer ägnar sig åt detsamma och mindre åt storslagna idéer.

Håller luften i min storslagna idé på att pysa ut?

Hade tänkt titta på gamla TV-program, läsa tidningar med mera. I min sanna journalistiska tradition för att ta reda på så mycket fakta som möjligt. Därav blev intet. Istället började jag lyssna mer inåt, försökte minnas stämningar och känslor. Min huvudperson Anja skulle kunna befinna sig i vilken brytningsperiod som helst. Hon är visserligen aktiv i samhället, men hon är också en kärlekslängtande person. Fram växte mer och mer en relationsroman. Jag är halvvägs och vet idag inte riktigt vart berättelsen tar vägen. Men min karaktär har liksom jag fattat mod inför framtiden. Hon tar saken i egna händer, blir förbannad och börjar få styrfart. Hon har varit stukad av de män som hon blivit förförd av, har ett knepig förhållande till sin mor. Men hon är på väg!

Sanningsfällan

I mitt förra projekt "Längtans vals" baserade jag berättelsen på mina egna förfäder, men halvvägs in i den boken började karaktärerna leva sina egna liv, ny karaktärer kom in. Jag skakade delvis av mig den "sanna" historien.

I det aktuella projektet med arbetstiteln "Ljuva 60-tal" tog jag avstamp i mig själv och lät mig kanske omedvetet styras av vad jag själv gjorde under 1960-talet. Jag hamnade lätt i sanningsfällan igen. Men det är ju ingen självbiografi jag skriver! Chocken som fick fjällen att falla från ögonen var när jag började läsa Yvonne Hirdmans "Medan jag var ung. Ego-historia från 1960-talet" som var just så pladdrig och full av utropstecken och frågetecken som jag haft i min ursprungliga text. För att gestalta en osäker person använde jag mig av en massa frågor som hon

ställdes till sig själv och som hindrade läsningen. Precis så skriver Hirdman... Jag orkade inte läsa ut hennes bok.

I tidigare reflektionstexter från våren 2015 har jag använt följande citat av Marguerite Duras från "Att skriva" och det har relevans även för denna text:

Det är det okända i sig själv, i ens huvud, i ens kropp. Att skriva är inte ens en reflexion, utan en sorts förmåga som finns vid sidan av en själv, parallellt med en själv: en annan person som visar sig och som kommer närmare, osynlig, begåvad med tanke och ilska och som ibland, genom sina egna handlingar, riskerar att förlora sitt liv. (sid 47).

Drömmar

Jag drömmer mycket. Ibland skriver jag ned vad jag minns. En dröm handlar om hur jag dirigerar en orkester, men den befinner sig i ett annat rum, jag kan inte se den. Bakom mig förnimmer jag en slags handledare. Är det min roman jag dirigerar utan att veta var det är jag håller på med?

Även Hélène Cixous tar upp drömmar i "Three Steps on the Ladder of Writing". I brevväxlingen kring de böcker vi läste under höstterminen, bland annat Cixous: "Ibland drömmer jag att jag drömmer och säger till mig själv i drömmen att det här måste jag komma ihåg att berätta för det var en konstig dröm. Lager på lager. Och skrivandet kan ju vara som att drömma, man ger sig hän i något som tar fart och som man inte vet varifrån det kommer. Man drömmer i vaket tillstånd."

För Tomas Tranströmer hade drömmar en stor roll. Så här säger han i ett citat från Jönköpingsposten 1982 (Ur "I arbetets utkanter", redaktör Magnus Halldin):

En dikt är en dröm som jag gör vaken. Drömmar och dikter kommer från samma del av personen. Delvis följer de samma lagar.

Vi bär något inom oss som vill ut – som drömmar eller i text.

Mitt eget laboratorium

Projektet ville något helt annat än vad jag hade föresatt mig. Den bild av vad jag skulle skriva blev allt suddigare. Istället trädde en helt annan berättelse fram. Det fanns ett embryo i den första texten. Kanske var det när jag satte mig ned och skalade fram berättelsen ur alla onödiga ordmassor som den äntligen kom fram. Tydligt måste jag köra runt min text i mitt eget synkrotronljus-laboratorium för att hitta dess innersta beståndsdelar. Tyda signaler. Varifrån kommer vi – vart är vi på väg? Ja, vad är det egentligen jag skriver? Svaret hoppas jag kommer så småningom.

Källor:

Böcker

Cixous, Hélène, "Three Steps on the Ladder of Writing", Columbia University Press 1994

Duras, Marguerite, "Att skriva", översättning Kennet Klemets, Ellerströms 2014

Goldberg, Natalie, "Writing Down the Bones", Shambhala 2005

Lord, James, "Giacometti målar porträtt", Alfabeta 2004

Malmsten, Bodil, "Så gör jag. Konsten att skriva", Modernista 2012

Tranströmer, Tomas "I arbetets utkanter", redaktör Magnus Halldin, Albert Bonniers förlag 2015

Tidningsartiklar

Recension av "Sju korta lektioner i fysik av Carlo Rovelli", Sam Sundberg, Svenska Dagbladet 14 april 2016

Marilynne Robinson "Det är ett underbart litet liv här", intervju av Martin Gelin, Vi läser Nr 6 december 2015 & januari 2016

Utställningskataloger

"In the name of us", Nils Bergendal. Utställningsfolder Max IV

"Ropen skalla - konsten åt alla", Malmö Konstmuseum

Utdrag ur tidigare reflektionstexter 2015-16.

Foton från "In the name of us" Viktoria Blomberg Book

Foto av Ola Billgrens verk "Interiör (med brodern)", 1971–72. från Malmö museer.